

U.S.C.B.S.P.

891.99

4-88

891.99

4-88

այ.

6 NOV 2011

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԿՈՒՐՂԻՆՅԱՆ

ՀԱՏԸՆՏԻՐ

Կազմող

ԱՆՈՒՇ ԿՈՒՐՂԻՆՅԱՆ

Խմբագրություն և առաջարկ

ԱՍ. ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ

3.01

Հ Խ Ս Շ
Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Շ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Զ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1939

29.05.2013

36702

28-2

6132

39

Ս. КУРГИНЯН

ИЗБРАННОЕ

Гиз. Арм. ССР, Ереван, 1939

ՇՈՒԴԱՆԻԿ ԿՈՒՐԴԻՆՅԱՆ

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Իր կենդանության որով Շուշանիկ Կուրղինյանը բանաստեղծությունների միայն մեկ ժողովածու յե հրատարակել, այդ նրա հայտնի «Արչալույսի զողանջներ»-ի ա. սրահին եր' լույս տեսած 1907 թ. : Բանաստեղծուհին պատրաստում եր հրատարակելու նաև յերկրորդ պրակը՝ նույն ընդհանուր վերնագրով, սակայն ցարական վոստիկանական դրաքննության խստություններն արգելք հանդիսացան դրան : Իսկ այնուհետև Կուրղինյանը բախտ չունեցավ նոր ժողովածու հրատարակելու :

Ներկա ժողովածուն կաղմելիս ձեռքի տակ ենք ունեցել «Արչալույսի զողանջներ»-ը և պարբերական մամուլում տպագրվածները : Ընտրված բանաստեղծությունները համեմատել ենք հեղինակի ձեռագրերի հետ և դասավորել ժամանակագրական կարգով : Բանաստեղծությունների գրության թվականները նշված են համաձայն ընագրերի :

Սույն «Հատընտիր» ժողովածուն լույս ե ընծայվում բանաստեղծուհու մահվան 12-րդ տարեդարձի առթիվ :

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԿՈՒՐՂԻՆՅԱՆ

(1876—1927)

Հայ նշանավոր բանաստեղծուհի Շուշանիկ Կուրղինյանը ծնվել է 1876 թվի ոգոստոսի 18-ին Ալեքսանդրապոլում (այժմ Լենինական), արհեստավորի ընտանիքում:

Մինչև 1903 թիվը Կուրղինյանն ապրել է իր ծննդավայրում, ուր և ստացել է սկզբնական կրթություն: 1896 թվին նա փորձում է Մոսկվա դալ ուսումը չարունակելու համար, բայց չի հաջողվում և աշուհետե նա իր կրթության պակասը լրացնում է ինքնադարպասման ճանապարհով:

Դեռ մանկական տարիներին բուռն սեր է դարձնում Կուրղինյանի մեջ դեպի ժողովրդական ստեղծագործությունը և դեպի պոեզիան ընդհանրապես:

1899 թ. «Տարազ» չաբաթաթերթում (№ 30) տպագրվեց Շ. Կուրղինյանի «Վերջալուսի վառ շողերով» բանաստեղծությունը, վերով և սկսվում է նրա գրական գործունեությունը:

1903 թվին բանաստեղծուհին Ալեքսանդրապոլից տեղափոխվեց Ռուստով Դոնի վրա: Սա Ռուսաստանի բանվորական հեղափոխական շարժման ոջախներից մեկն էր: Ապրելով այս նոր միջավայրում և հանդիսատես լինելով հեղափոխական-քաղաքական մեծ վերելքին, Կուրղինյանը հոգեպես ներդրավ իր և պայքարի հորձանքի մեջ և իր ստեղծագործություններում անդրադարձնում է այդ պայքարը:

Պատասխանելով Յուրի Վեսելովսկու անկետային, Շ. Կուրղինյանը գրում է. «Յես ինձ չառ պարտական եմ զգում ռուսկան կյանքին, վերածննդի փոքրիկոտ որերին և հատկապես

ռուսական պրոլետարիատին: Ռուսաստանն իմ քաղաքական մտ-
տիվների հայրենիքն է»*):

Իր ինքնակենսագրության մեջ (գրված 1920 թվին) Կուր-
ղինյանն ավելի մանրամասն պատմում է այն մեծ ու վճռական
ազդեցության մասին, վոր ունեցել է ռուսական պրոլետարիատի
հեղափոխական պայքարն իր վրա, վոր 1905 թվականը յեղել է
իր կյանքի ու ստեղծագործության «մեծ բեկման տարին»:

«1905 թվին յեղավ իմ վերածնության տարին: Ռուսական
հեղափոխությունը և պրոլետարիատը բացին իմ առջև պրոլե-
տարական իմաստության բոլոր գաղտնարանները և իմ ազգասի-
րական յերգերն որեցոր բռնեցին» — գրել է Կուրղինյանը:

Յեվ իրոր, ռուսական առաջին հեղափոխական տարիներին
1905—1906—1907 թվերին Կուրղինյանը վերածնվում է: Նա
կարգում էր հեղափոխական սոցիալիստական գրականություն.
նա թերևս, առաջին հայ կի՛նն էր, վոր այն ժամանակ ձեռք է
բերում ու կարգում Մարքսի «Կապիտալ»-ը: Նրան գրավում է
պրոլետարիատի հանձարեղ գրողի՝ Մ. Գորկու ստեղծագործու-
թյունը և նա վոչ միայն կարգում է Գորկու յերկերը, այլև
փորձում է նրա հետ անձնական կապ հաստատել նամակագրու-
թյամբ: Նրա վրա ազդում են նաև առաջին հայ պրոլետարական
մեծ բանաստեղծի՝ Հակոբ Հակոբյանի աշխատանքի ու հեղափո-
խական կռիւ յերգերը, ինչպես և իտալացի նշանավոր բանաս-
տեղծուհու՝ Ադա Նեգրու ստեղծագործությունները, վորոնց լա-
վազույն մասը հեղափոխության նախորդակին (1903—1904 թ.
թ.) թարգմանված էր հայերեն, չնորհիւ Հ. Հակոբյանի:

Ուշագրավ է, վոր Շ. Կուրղինյանը ստեղծագործական բու-
ռն թափ ապրեց հատկապես ռուսական առաջին հեղափոխու-
թյան տարիներին: Նրա տաղանդը կայծակի պես փայլատակեց
և ամպրոպի պես վորոտաց առանձնապես այդ շրջանում: Ուշա-
գրավ փաստ է նաև այն, վոր նրա բանաստեղծությունների ա-
ռաջին ժողովածուն «Արշալույսի զողանջներ» վերնադրով լույս

տեսաւ 1907 թվին, այսինքն հեղափոխության վայրէջքի սկզբ-
ին, յերբ շուտով վրա ելին հասնում սև ռեակցիայի դաժան
տարիները:

Շ. Կուրղինյանի պոեզիան 1905—1907 թ. թ. ռուսական
առաջին հեղափոխության ծնունդ է և նրա գերիշխող մոտիվը
բանվոր դասակարգի կյանքն ու պայքարն է: Այդ կողմով Կուր-
ղինյանը հայ պրոլետարական-հեղափոխական պոեզիայի սկզբ-
նավորողներից է, յերկրորդը Հ. Հակոբյանից հետո:

Հայկական պոեզիայում Շ. Կուրղինյանը Հ. Հակոբյանից
հետո յերկրորդն էր, վոր վոչ միայն տեսավ բանվոր դասակար-
գի անտանելի ծանր վիճակը կապիտալիզմի պայմաններում, վոչ
միայն պատկերեց տիրող սոցիալական կյանքում յեղած սուր
հակադրությունը բուրժուազիայի ու պրոլետարիատի միջև, այլ
և արձաղանքեց պրոլետարիատի հեղափոխական կռիւն («Հանգցը-
րեք ջահերը», «Հետ տար ըո խաչը», «Բանվորները», «Պատ-
կեր», «Բանվորական թաղամասում», «Հակապատկերներ»,
«Քաղցից արնաքամ», «Անգործավորի յերաղը» և այլն):

Մակայն պետք է նկատել, վոր Կուրղինյանը հեղափոխու-
թյան ընթացքում (ինչպես և հետագայում) հանդես է յեկել
վոչ վորպես պրոլետարիատի հեռուողական յերգիչ: Յեթե Հ.
Հակոբյանը հանդես էր յեկել վորպես բուլճարի բանաստեղծ, հե-
ղափոխական մարքսիզմի աշխարհայացքով, ամբողջապես կլան-
ված բանվոր դասակարգի կյանքով ու պայքարով, ապա Կուր-
ղինյանը ներկայանում էր, վորպես հայկական մանր բուրժուա-
կան դեմոկրատիայի առաջավոր ու ազնիվ ներկայացուցիչը պոե-
զիայում, շատ մոտ կանգնած պրոլետարիատին: Նրա ստեղծա-
գործությունը պրոլետարիատի ազնիվ ուղեկցի ու դաշնակցի
ստեղծագործություն է:

Բոլորովին պառակտական չէ Շ. Կուրղինյանի համար, վոր
նրա «Արշալույսի զողանջներ» ժողովածվում՝ «Բանվորները»,
«Միջազգային յերգ» և այլ նման բանաստեղծությունների հետ
միասին, կարելի չէ հանդիպել նաև «վաթանի» վշտով ու կարո-
տով համակված յերգերի, ինչպես որինակ «Զկա Ալադյազ»,
«Բլբուլին», «Անան յերգերից», «Փարվանայի դիչերներից» և
այլն:

*) Ю. Веселовский — Русское влияние в совр. арм. лите-
ратуре. 1909 г. стр. 26.

Պետք է նկատել սակայն, վոր ի պատիվ բանաստեղծուհու, նրա մոտ «վաթանի» կարոտի յերգերը չեն խլացնում պոռկոտաբական կովի «ղանդակների զողանջը», վորը նրա պոեզիայում ազդային «աղաաության զողանջներից» միշտ ավելի բարձր, ավելի ուժգին է հնչում:

Կուրդինյանի մոտ ի վերջս, իր ժողովրդի ազդային վիշտը միախառնվում է բոլոր ազգերի աշխատավորների սոցիալական վիշտին, վորից բունկվել է հասարակական-քաղաքական պայքարի կրակն ուղղված ամեն մի շահագործման ու ճնշման դեմ: Այդ տեսակետից ուշադրով են Կուրդինյանի «Միջազգային յերգը», («Արշալույսի զողանջներ»-ում) և «Յերկրի ձայնը» վերնադրով բանաստեղծությունը, վորը տպված է «Յերկրի ձայն» ժուռնալում (1907 թ. № 13) Արվենիկ*) ստորագրությամբ:

Մեր քննադատության մեջ մենք վերջերս էլ այն սխալ կարծիքն են հայտնվել, թե իբր Կուրդինյանը հեղափոխության վերելքից հետո, հեղափոխության վայրէջքի տարիներին ուսուցիչի շրջանում «նահանջում է իր հեղափոխական պոեզիայի դիրքերից դեպի սիրո, վշտի հոռետեսական մրմունջները», թե՛ «Կուրդինյանն այնուհետև հուսալքման ու պարտության յերգեր են յերգում» թե՛ «նա այլևս չէր տեսնում լուսավոր ամեր, վոր մի ժամանակ այնքան ջերմորեն յերգում էր» և այլն, և այլն**):

Ի հարկե նրա մոտ չկա հայ մեծ պոռկոտաբական յերգչի՝ Հ. Հակոբյանի աներեր մարտունակությունը ուսուցիչի տարիներին, — բայց կա «հարատե կովի» դրացումը, «դեպի վեր» թռչելու կամքը և հավատ ու սեր դալիք նոր մրրիկների հանդեպ: Բանաստեղծուհին նախատում է կովից փախչողներին և կոչ է անում շարունակել պայքարը հաստատուն հավատով:

*) Ի դեպ նկատենք, վոր նույն ժամանակում 1907—1908 թ.թ. Արվենիկ ծածկանվան տակ տպվել են Շուշանիկ Կուրդինյանի հեղափոխական մոտիվով գրված մի շարք այլ բանաստեղծություններ ևս («Հող չե թե մենք», «Սուղ ձիթենին», «Կեցցեն շարքերը», «Վայ ձեզ, վախկոտներ», «Գեկտեմբերի որերից», վոր պատկերում է Մոսկվայի 1905 թ. զեկտեմբերյան դեմքոված սպասարկությունը):

**) Տես՝ ընկ. Հ. Մկրտչյանի հոդվածը Շ. Կուրդինյանի մասին՝ «Սորհրդային Գրականություն» 1939 թ. № 3—4, էջ 258—259:

«Յեկ կովնեմ յեղրայր, նոր կյանքի համար,
Թեև վիրավոր ընկնեմք մեծ կովում,
Մեզ հետևողին հույս տալու համար
Ջոկվեմք հավատով, ո՞ւր էս դու փախչում»:

Բանաստեղծուհու աչքի առաջ սե ուսուցիչի իր հաղթանակն է «տոնում քաղաքների ու դյուղերի հրապարակներում բարձրացած կախաղանների շարքով: Բանաստեղծուհին տեսնում էր այդ և մեծ վշտով յերգում՝ «կախաղանի անալը սյունից», «ճոճվող» «աղնիվ մարտնչողների» հերոսական մահը, բայց յերբեք չէր հուսահատվում. բանաստեղծուհին հավատում է, վոր վոչ կախաղանները, վոչ բանտերը չեն կարող խեղդել հեղափոխության «Մեծ դադախարը», վորի համար «զոհվեցին սիրով» անթիվ մարտիկներ, «աղնիվ մարտնչողներ»: Նրանք զոհվեցին, այո՛:

«Բայց միտքը մնաց... նրան խեղդելու
Դժոխքի վորդին չունի մեքենա—
Յեկ մակատագրի գարկին անարկու
Նա յե լինելու վախան պողպատյա»:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը Կուրդինյանը վողջունեց Պարկովում, ուր դառնում էր նա այն ժամանակ:

Այդ մեծ հաղթանակը ստեղծագործական նոր խանդավառությունը լցրեց արդեն մոտ կես դար ապրած բանաստեղծուհու սիրտը: Ինչպես ինքն է ասում իր «Վողջուն քեզ» վոտանավորում, նրա «հոգու բոլոր դանդակները» «նորից զողանջեցին» յերգելով «նոր որերի» կյանքն ու պայքարը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո տաղանդավոր բանաստեղծուհին շատ կարճ կյանք ունեցավ: Նա հիվանդ էր ու ծերացած, բայց այնուամենայնիվ նա արձագանքեց նաև խորհրդային շրջանի կյանքին ու պայքարին:

Կուրդինյանը մեռավ 1927 թ. նոյեմբերի 24-ին Յերեանում, 51 տարեկան հասակում:

Բանաստեղծուհին անցավ բեղմնավոր դրական դործունեյության մոտ 30 տարվա ուղի, թողնելով բանաստեղծական մի հա-

ըռատ ժառանգութիւն, վորը նշանակալից տեղ է դրավում
Հայկական պոեզիայի զարգացման պատմութեան մէջ:

Կուրդինյանի տեղը մեր պոեզիայում վերջինս է վոչ միայն
ներանով, վոր նա Հակոբ Հակոբյանի հետ միասին նոր հե-
ղափոխական քաղաքական լիրիկայով հարստացրեց մեր գրակա-
նութիւնը, այլ և նրանով, վոր նա ևս՝ տեղ-տեղ համասարմե-
լով բանաստեղծական խոսքի իրեն ժամանակակից մեծ վարպետ-
ներին— Ավ. Իսահակյանին ու Վ. Տերյանին, տվել է բանաս-
տեղծութեան բարձր արվեստի նմուշներ:

Գրական լեզվի մաքրութիւն, վոճի պարզութիւն, վոտա-
նափորները տաղաչափական բաղմաղանութիւն, խորը լիրիզմ,
հուղականութիւն, խոսքի հմայիչ յերաժշտականութիւն, դե-
ղեցիկ համեմատութիւններ ու ճոխ պատկերավորութիւն— ա-
հա այս դժերով և ոժտված Շ. Կուրդինյանի լիրիկան:

Կուրդինյանի ստեղծագործութիւնը հայկական պոեզիայի
հորդառատ դետի կարկաչահոս վտակներից մեկն է, վորն իր
սկիզբը ժողովրդական ստեղծագործութեան աղբյուրներից և
առնում, տոգորված է ժողովրդի վշտով ու պայքարի հրով, և
այս պատճառով էլ կենսունակ է ու մնայուն:

ԱՍ. ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Նոյեմբեր 1939 թ.
Յերեւան.

ՅԵՍ ԸՄԲՈՍՍՅԱ

Յես ըմբոստացա... խավարը լացեց
Խիզախ բռնցքիս հարվածների տակ,
Իգուր դավադիր գիրկը մա բացեց,
Իգուր խոստացավ լինել հպատակ...

Նա սիրել էր ինձ այնպես խանդավառ
Յել բերել աշխարհ դժվար յերկունքով.
Աչերս կապած՝ բայց հոգիս կայտառ
Դգվել էր անկերջ, սնուցել կրծքով:

Նա աղջամուղջոտ մոայլ գիշերից
Վաչինչ՝ չեր պահել ինձանից անտես,
Կուրացած տենչով միշտ իմ բշերից
Համբույր է քաղել գթառատ մոր պես:

Յես ըմբոստացա— լո՛ւյսը սիրեցի
Յել խելացնոր հարվածներիս տակ
Խավարը բնկա՛վ... յես... յես հաղթեցի
Փա՛ռք ու պատիւ ինձ, կեցցե՛ հաղթանակ...

Ձեզ, վոր ապրում եք խավարի՞մ գերի՝
Յես իմ ուղիով քողել եմ նշան—
Բազում ողակներ իմ շղթաների՝
Վոր փշովելիս ծաղկեցրին շուշան:

Դե՛հ, դուք ել յեկեք՝ յեկեք լույսի մաս.
Անեծք— ով չուզե գատվել խավարից.
Յես այստեղ հասա՝ ծագեց առավոտ.
Շուրջս լո՛ւյս, ագա՛տ... Փառք ու պատիւ ինձ...

1905

ԱՐԾՎԻ ՍԵՐԸ

Ժեռ փարափին արծիվ նստավ,
Արծիվ նստավ ու յերգեց.
Ձորի միջին աղջիկ տեսավ—
Նշխուն տեսնեմ զարնվեց:

«Հե՛յ, ջա՛ն աղջիկ, մարա՛լ աղջիկ,
Ափառ՝ս քոչել չգիտես.
Եդ ծմակում լռիկ-մնջիկ
Պիտի քոչնես ծաղկի պես:

Թե քոչեյիր— իմ ժայռերին
Քեզ քագուհի կընտրեյի,
Քուն գար աչքիդ՝ իմ քեռրին—
Անուշ յերգով կորրեյի:

Եդ աչքերեդ՝ ինձ սև գիշեր,
Ժպիտդ՝ վառ արեգակ,
Անծեր յերկինք քեզ չեք իշխեր
Ու կը լինեք հպատակ:

Յարար քոչել հե՞չ չգիտես,
Քեզ ո՞վ ծնեց առանց քեզ.
Յարար կյանքում հե՞չ ուզած չես
Ողում քոչել միշտ քեքե...»

Նսպես յերգեց ժեռ փարափին
Հպարտ արծիվն անգյուման.
Թռավ, անցավ սարեն, ձորեն,
Լալով քախտըն աղյկան:

Մ Ի Գ Ի Շ Ե Ր

Յես անհույս, մինչև լույս նստեցի
Լերկ ու մերկ ժայռերի գագաթին,
Քեզ, Մանթաշ, սրտամաշ դիտեցի—
Տեսա քեզ ցավակեզ, սև, մթին:

Մտածկոտ ու ծաղկոտ քո կրծքին
Ծեր Մորիեն դալկադեմ կը շրջեր.
Քո հոգուն՝ միշտ անհուն, ցավագին,
Զով փամին իր մյանին կը սուլեր:

Կարկամած Արագած վերևից,
Ա՛յս, կուլար միալար ու տրտում,
Իր բոլոր հին ու նոր ցավերից
Կոլորեր սև ամպեր գեմիքում:

Յես տեսա ադամա մուրմն իջավ,
Լուռ հանգան լուսընկա, ջինջ աստղեր,
Յե՛վ կաք-կաք շաղակաք ցողն իջավ,
Դողացին, տեղացին վառ շողեր:

Յես տեսա ամպի պես վեր յե՛լան
Անփրկանք տառապանք քո սրտից.
Քեզ ժպտաց լուսաբաց վաղորդյան
Բոլորակ-արեգակ լեռներից:

Պննված, հույս առած դու վստահ.
Գգվեցիր լայն, անծիր յեթերին
Ախ, այդպես, մանկան պես կըժպտա
Շղթայված ու խարված խեղճ գերին:

Յես յերկար վշտահար նստեցի
Լերկ ու մերկ ժայռերի գագաթին.
Քեզ, Մանթաշ, սրտամաշ դիտեցի
Խոկերով, մտփերով՝ սև, մթին...

1905

ՄԵՆՔ ԵՆ ՄԻԱՆԱՆՔ

Ես փո՛ւշ աշխարհի դարդն ու բալեն
Հերի՛՛ք մեր ուսին իր բեռը շարեն.
Ազի արցունքն ել անդադար լալեն
Հերի՛՛ք աչքերիս ցոլփերը մարեն:

Ես բիրտ որենքին հերիք դուլ-դուրբան
Լինեն մեր գարնան ալ-կանաչ որեր,
Ու չորս պաստի մեջ մոռցված, անպաշտպան՝
Հերի՛՛ք մեր դիմաց փակվեն բաց դռներ:

Արի՛՛ քուրիկ ջան, ձեն տանք աշխարհին,
Մեր ընկերներին քեզ վտափ հանենք.
Ես սև, դարափաշ անվայել կյանքին
Մի յեկ, մի ուղիղ՝ ցամաք բաց անենք:

Արի՛՛, քուրիկ ջան, մենք ել միանանք,
Են մենձ սուրբ կովին եղինք մասնակից...
Հերի՛՛ք շղթայված ու գերի մնանք
Դուսման մտփերով, շշմած գրկանքից:

Թող եմ բախտավոր մեր տղամարդիկ
Շատ չը հպարտան վոր առաջ անցան,
Ենունք առանց մեզ, հավատա՛, քուրիկ,
Շուտ տեղ չեմ հասնի— կընկնեն ցիր ու ցան:

Յերթա՛նք քուրի՛կ ջան, անվա՛խ միասին
Մեր արդար դատին գոհած ամեն բան,
Են ազատ կյանքի սրբազան լուսին
Ամենքն ել հավասար, կովողը արժան:

1905

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ ՈՐԵՐԻՑ

Յես նայում եյի ապշած, զարմացած...
Ահա ամբոյսը— և՛ ջահել, և՛ ծեր
Բարբիկադներին իր կուրծքը տված
Կռիվ ե մզում, խիզախ, անվեհեր...

Ծերուկ բանվորի դողդոջ ձեռքերին
Կարմիր դրոշն եր հպարտ ծածանվում...
Յե՛վ պայքարողների ահեղ վարտին
Ազատ յերգերի բինդը խառնվում:

Յես ուզում եյի հաղթանակն յերգել
Այն ջահելների դեռ կյանք չտեսած,
Վոր այնպես անվախ գիտեյին մեռնել.
Սակայն հուզմունքից ձայնս եր նվազած...

Մի ինչ վոր հզոր անհայտ զորութուն
Իմ բույլ ծնկները գետնին եր գամում
Ու մի սրբազան շշուկ իմ հոգուն
«Զոհի՛ր, աղոթի՛ր...», — կամաց փսփսում...

Յե՛վ ծունկ չոքեցի մահատակների
Շարե-շար ընկնող դիերի առաջ...
Ու հավերժ փակվող պայծառ աչքերի
Կռակը սրտումս... յես անցա հառաջ...

1905

ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԴՈՂԱՆՁՆԵՐԸ

Դողանջո՛ւմ եմ զանգակները... դողանջում եմ
ամեն ոք,
Տառապանքի կսկիծներից յերգեր հյուսում ահավոր—
Տանջված յերկրի ցավոտ կրծքից ըմբոստ կովի
կոչն ուժգին
Տարածվում ե ամեն խավում ահեղ քափով ամենքին:

«Դե՛հ, վեր կացե՛ք— ում սրտում դեռ մարդկային
կոչման արժան գեթ մի նշույլ անմեկին
Թրթռում ե տանջանքների բովի մեջ,
Վշտից, ցավից, գերութունից դեռ անշեջ:

Դե՛հ, վեր կացե՛ք— ում սրտում դեռ բռնության
Այրող ձեռքից իդեալները կը մխան—
Ով հոգնել ե կորափամակ՝ ույծի դեմ
Միշտ սողալուց, քմրած հոգով և անգեմ:

Դե՛հ, վեր կացե՛ք ու միացե՛ք անխափան
Ըմբոստ հոգիք՝ զրկանքներից ցիր ու ցան.
Ով վոր լինիք, ուր վոր լինիք՝ միասին
Վողջունելու ազատության սուրբ լույսին...»

Դողանջո՛ւմ եմ զանգակները... դողանջում եմ
ամեն ոք
Տառապանքի կսկիծներից յերգեր հյուսում ահավոր—
Տանջված յերկրի ցավոտ կրծքից ըմբոստ կովի
կոչն ուժգին
Տարածվում ե ամեն խավում ահեղ քափով՝ ամենքին:

1906

ԿԸ ՀՅՈՒՍԵՍ ՅԵՐԳԵՐ

Բարձիր ուսերիս քո բեր— կսկիծ
Վաղրերն ու միչեր անհուն տանջանքիդ,
Վհատ կասկածդ և սրտիդ անքիծ
Բայր ցավերը և խաչը կյանքիդ:

Թող կաթիլներով մնշման կապանքից,
Կաթեն սրտիս մեջ տենչերդ մարած,
Թանձր խավարում, գլխիդ անձկալից
Ըմբոստ խլրտման ծիլերը խամրած:

Յես քո սար-բեռան հլու բեռնակիր,
Կը տուգվիմ վշտի անհատակ ծովում,
Իսկ դու աշխարհում մորից արծարծիր
Մուրք ազատության իդեալի յերդում...

Յե՛վ յերբ ցավի տեղ այդ ազատության
Տիրե հրմվանքը յերկրի յերեսին
Փշրին շղթաներ, բանտ ու կախաղան,
Հնչեն շեփարներ մոր արշալույսին—

Այն ժամ լեռ-բեռդ անհատակ ծովի
Խորունկ խորքերում վշտիս հետ բազած՝
Յես վեր կը բռչեմ, կը փարվիմ հովի,
Այու քեներին բեք-և, ք-և առած:

Կը հյուսեմ յերգեր ազատ որերի
Անմահ, վագեշունչ, բողբոջ հույսերից,
Կերգեմ մոր հիմնը— հավասարների,
Լույսի ծնունդը՝ բզխած խավարից:

ՏԱՐ ԻՆՁ, ՄԵԾ ՀՈՍԱՆԲ...

Ինչպե՞ս, ո՞ւր փախչել— վրա աչքիս առաջ
Չգան ու շարվին արյունոտ գոհեր.
Վոր գիշեր-ցերեկ չլսեմ հառաչ՝
Սովի ու վշտի մորմոխ գուժաբեր:
Վոր շուրջս տիրող անարդարության
Ուշժն անպատիժ սիրտս վիրավոր՝
Չմաշե անվերջ ցավը հոգեհան
Չփրշաֆաղե մարմինս ամեն որ:
Ինչպե՞ս մոռացվել, չգգալ, չաքտասվել,
Դադված աչքերիս տալ մի քիչ դադար.
Ուսկից ուշժ գտնել— և չկարեկցել
Նմանիս լիման, տանջանքին— անմար:
Բայց արժե՞ փախչել— պահվել յերկունքի
Ըմբոստ վայրկյանին, տարերփի ահեղ,
Տալ քանկումի մեծ ավետիքի
Չլսել շռիմդ— կովի փառասեղ:
Ընկնումը— կորչի՞... քող լինի այնպես—
Ինչ պիտի լինի... տա՛ր ինձ, մեծ հոռամբ—
Դանգս— ջախջախիր. քո փրփրապեղ
Դու ալիքներով՝ կո՛ւլ տուր և իմ կյանք:
Խփիր, շարտի՛ր վշտի ժայռերին
Կուրծքս— քրքրե՛... քող իմ արյունն էլ,
Արցունքս, հառաչ ձուլվին, խառնվին՝
Թափ տան հոսանքիդ— քող մեռնիմ ջանքի...
Տա՛ր ինձ... ցավերի խաբույլ քովի մեջ
Քող յեռա հոգիս. էլ մեկիկ-մեկիկ

Չծխա սրտիս մրուրն անշեջ—

Տա՛ր— ուր լափվում են՝ իդեալը, մարդիկ։

Յես բա՛փն եմ սիրում լոկ մի հարվածի.

Կռիվը— լինել կամ չլինելու.

Վերքը— մահացու, ցանցն արկածի.

Ուր անբա՛րքն է— պատասխանատու...

1906

Մ Ե Ր Ո Ր Ե Ր Ը

Լույսը բացվեց— դողդոջեցին

Ցող-շողեր,

Վազեց փամին դալար դաշտով

Անտառներ։

Քնհատ ծաղիկն որորվելով

Շնկշնկաց,

Սարի լանջից աղբյուրը ջի՛նջ

Կլկլաց...

Ի՞նչ պատահեց, ո՞ւմ բաղեցին

Լուռ դաշտում,

Այն ի՞նչ բուրբ է, ուր մարդիկ են

Արտասվում...

Հա... այդ նա է— ըմբոստ հոգին

Քաջարի.

Վոր հանդգնեց ել չմնալ

Խեղճ, գերի..

Հա՛, այդ նա է, վոր իր մահով

Վաղածամ

Ազատության դափնին խլեց

Անբառամ...

1906

ԲԱՆՎՈՐԻ ՅԵՐԳԸ

Հառա՛ջ, միշտ հառա՛ջ... Անկցի գերութեան
Կաշկանդող շղթան.

Այսոք քե՛ վաղը— մերն է հաղթանակ
Սուրբ ազատութեան:

Ձե՛ վոր ծնունդ եմք ցուրտ նկուղների
Անհաց ու փաղցած,
Տառապանքների, տանջանքի սալին
Կռած ու կոխված...

Ձե՛ վոր անցել եմք կյանքի ճահիճով
Մեմա՛կ, տաքագի՛ր—
Ուժեղին՝ հլու, վզերս ծռած,
Վորպես բռնակիր:

Վայելու՛չ կյանքի չեղանք մասնակից
Գծուծ ու մրտո՛
Տիրողի համար մանուկ հասակից
Թշվառ մնացորդ...

Բա՛վ է, բնկերներ. պարզեմք կոշտացած
Մեր ջլոտ ձեռքեր—
Հառա՛ջ համարձակ, կյանքի մեծ բեմում
Փոխվում եմ դերեր...

1906

ԲԼԲՈՒԼԻՆ

Արի, բլրով, մեկ տեղ ճատեմք,
Ձեմ-ձեմի տանք ու յերգեմք.
Ես որվանից դառնամք աղբեր,
Իրար խառնեմք մեր ցավեր:

Անցա՛վ գարուն, աշուն կուգա,
Շատ հեռու չե՛ և ձմեռ,
Լաց, աղբեր ջան, ել վարդ չկա,
Թո՛ւիք մնաց կիսամեռ:

Յերգեմք, աղբեր, ցա՛վը յերգեմք՝
Դու քո մեռած ալ վարդի,
Յերգեմք, աղբեր, ցա՛վը յերգեմք—
Յես՝ իմ ավեր վաթանի...

Անցավ գարուն, արևոտ գարուն.
Մոտ է աշուն ցուրտ ձմեռ,
Ա՛խ, աղբերս մնաց անտուն,
Գույրս փաղցից կիսամեռ...

Արի՛, բլրով, ցավը յերգեմք
Վարդի, ավեր վաթանի,
Արի, աղբեր իրար խառնեմք
Մոմոտ ցավը մեր սրտի...

1906

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԵՐԳ

Յես քեզ չգիտեմ, յերբեք չեմ տեսել՝
Գիտեմ, վոր դու կաս— ով ել վոր լինիս.
Այն ցավն ես կրում, տանջանքն անասել—
Վոր տոչորում ե՝ քեզ, ինձ— ամենիս:

Գիտեմ, վոր լիված կամ սրտատոչոր
Ծծում ես կյանքի քույրն լիովին,
Անհուն հույսերով նայում ամեն որ
Մի ուրիշ կյանքի ծագող արևին:

Գիտեմ, վոր բանտի մահահոտ գրկում
Ձեռքերիդ շղթա— ազա՛տ մտքերով
Դեպ ասի դուրս գալու հույսն ես առկայծում,
Գոռ հորձանքներին դիմում անխռով:

Յես քեզ չեմ տեսել, յերբե՛ք, չգիտեմ,
Սակայն ամեն տեղ, գիտեմ, վոր դու կաս—
Ու ահեղ ժամին, կովում մեծ, վսեմ
Քո, իմ— ամենքի ույծն ե անպակաս...

1906

ԱՅՆՏԵՂ ԳՆԱՑԵՔ...

Նվեր յերիտասարդութեան

Այնտե՛ղ— ուր վոր խեղճ գեղջուկն անհաց,
Տգեստ՝ խավարի մեջ ե խարխալում,
Յերաշտից, ցրտից, անսերմ մնացած
Կծղած արտերը արցունքով քրջում.
Այնտե՛ղ— հանքերի մոայլ խորքերում,
Գործարաններում, ծովի ափերին՝
Ուր վոր բանվորն ե բռնի տակ տնձում՝
Գեթ կուշտ ապրելու տենչանքը դեմքին.
Այնտե՛ղ,— բանտերում՝ ուր շղթայակապ
Հիվանդ որերի հերոսն անահ
Տանջվում ե լուկ, վշտով անփարատ,
Որերը հաշվում անարգված մինչ մահ.
Այնտեղ— անտառ, լկտի վորջերի
Թունալի գրկում ապականութեան,
Ուր վոր մոռացված խեղճ ընկածների
Կյանքերն ե մաշվում առանց գթութեան.
Այնտե՛ղ— ուր չկա՛ վո՛չ հույս, վո՛չ հավատ,
Վո՛չ սեր—միութեան, վո՛չ մի սիրտանիւթ—
Ուր վոր կեղծիքը, սուտն հուսահատ
Իշխում ե բարուն ու չկա՛ փրկանիք—

Այնտե՛ղ գնացե՛ք...

Այնտե՛ղ գնացե՛ք— վեհ սոցիալիզմի
Լույսը տեսնելու այն մութ խավերում՝
Ուր վոր իդեալը խոյ տանջանքների
Մեղսոտ սեղանին միշտ գոհ ե բերվում.
Այնտե՛ղ գնացե՛ք— նրանց հավասար
Մարդկային կյանքի լուծը տանելու՝
Վարպես «հովիվ քաջ» իր հոտի համար

Պատասխանատու...

1906

ՀԱՆԳՑՐԵՔ ԶԱՀԵՐԸ

Խավար ե... գիշեր... հեռու գեմիքում
 Մըշուշի միջից դալուկ դեմքերով
 Ներքում են անգույն աստղերը տրտում,
 Սուկումով պատած մարմերում շուտով:
 Տըմբում ե հողը. շնչով մահախոս
 Վիշտն ե գալարվում յերկրի յերեսին,
 Ողի քեներին կըսկիծի լացուտ
 Մըմունջ ե հնչվում, չկա և լուսին...
 Բայց դու՛ր կամեցաք մրցել յերկնային
 Վառ կանթեղների լույսի հետ նսեմ,
 Յեվ ձեր բազմաթիվ լապտեր-ջահերին
 Մի ակնթարթում կյանք տվիք վսեմ:
 Յեվ ահա մըռայլ, անմարդ փողոցում
 Մեջ կեսգիշերին ձեր պալատներից
 Դու՛րում են լույսեր մթուշյան ծագում
 Շքեղ զարդարված պատուհաններից:
 Դու՛ք տո՛ն եք տոնում ու գվարնանում
 Այնտեղ՝ հոյակապ մտփի, հանճարի,
 Վսեկու, արծաթի, վայելիք գրկում—
 Ու բարեմաղթում ամենփին բարի...
 Դու՛ք տո՛ն եք տոնում ու գվարնանում,
 Ուր ամեն ֆարը ունի պատմություն
 Յուր տակը նըզմած քշվառ գանգերի,
 Ուր վոր աղյուսը ծծել ե արյուն
 Ու կաթիլները— աղի ֆրոնիֆի...
 Դու՛ք տո՛ն եք տոնում խրոխտ քնդացնում
 Ուրախ ֆրիչով բարձր պատերը,
 Վարանց վրայից ֆաղցած, անխնդում
 Ընկավ քշվառը, փշրեց վոտները...

Յեվ լապտեր-ջահեր շողում են պայծառ
 Ու լույս տարածում ձեր կուշտ դեմքերին՝
 Մինչդեռ խիզներդ կա՛րծր ե ինչպես ժայռ—
 Մշտական խավար՝ սրտերիդ բաժին:

Հանգցրե՛ք ջահերը...

Յեվ քո՛ղ շարեշար ձեր մոխ սեղանի
 Շուրջը հավաքվեն ֆաղցած ու սկյուռ
 Անտեր վորքերը այն քշվառների՝
 Վորանց դու՛ք քողիք առանց հոր ու մոր:
 Յեվ քո՛ղ շարեշար գծում, վոտաբաց
 Շեմքերդ լիզող հավաքվեն մայրեր,
 Վոր փողոց ընկան մուրալու չոր հաց
 Ու ձեր պալատում փնտրեն շիրիմներ
 Այն բանվորների— ում կյանքի գնով
 Յերկինք բարձրացան շքեղ տներիդ
 Բարձր պատերը մարտար ֆանդակով
 Վարդակ լինելու փարթամ կյանքներիդ:
 Յեվ քո՛ղ շարեշար, արևոտ, ուշաֆաղ
 Հռչակված մարդկանց սև ուրվակունքեր
 Խոնավ փոսերում քողած չոր դագաղ՝
 Ձեզ այցի յեկեն տեսնով մահաբեր...
 Ձեզ հետ տո՛ն տոնեն ու գվարնանեն
 Այլանդակ կյանքի վայրագ ֆրիչով,
 Յերգեն գրկանքի յերգը հոգեհան—
 Չոր հացի յերգը—մահվան մըմունջով:
 Յեվ խա՛վարի մեջ խավար գործերիդ
 Պատմեն արգասիք քշվառ անցքերի
 Ու հանեն ահեղ դրոք ու շոխոկ—
 Անարդարության սև կապանքներին...

Հանգցրե՛ք ջահերը...

1906

ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԸ

Այդ մենք ենք գալիս—
 Մաշված բանկոններ, յուզուտ ու մրուտ,
 Տրորված գտակ, աղտոտ մագերով,
 Մեծ մասամբ դեղնած, գծուծ և բակաս,
 Յերբեմն դժգույն, յերբեմն անխոռով,
 Յերբեմն փաղցի, լուռ տառապանքի
 Սև կննիւնների անշիւն կնիւնով,
 Յերբեմն ըմբոստ արհամաքանքի
 Անգուստ զայրույթի վրեժի թույնով.
 Դեռ վաղ ծերացած հոգեմաշ ցավից,
 Լույսի, թարմ ոգի տենչանք դեմքերիս
 Ու մարդավայել ապրելու հույսից
 Դեռ խո՛ր վերքերի կսկիծ սքոտերիս—
 Այդ մե՛նք ենք գալիս...
 Մե՛նք, բանվորներս՝ տոգած փորերի,
 Շերտավոր ճարպի, վոսկու դեզերի—
 Անվարձ մշակներ...
 Մե՛նք, բանվորներս՝ վշտի, արցունքի,
 Կիսափաղց կյանքի, բանտի, ափսոսի—
 Անբաժան ընկեր...
 Մե՛նք, բանվորներս՝ ապրելու ահից՝
 Կյանքի շուկայում ստոր վաճառքից—
 Եծան ծախվածներ...
 Ո՛ր, մեծ տգրուկներ, մարդկային կյանքի
 Ստեղծագործության անարգ խեղդիչներ.
 Դո՛ւք՝ փարթամության, անառակ տենչի
 Քնած խիղներով թմրած խլուրդներ.
 Դուք՝ ամոթապարտ գերեզման փորող
 Դարձ դահիճներդ սուրբ ազատության.

Ձեր նմանների արյունը լափող,
 Բողբոջ հույսերի դեվեր հոգեհան,
 Գուցե չե՛նք շոյում մեր տանգված դեմքով
 Ձեր նուրբ ջղերը— հոգով փաղցածներ,
 Դուք՝ կուշտ մարմիններ:

Ձե՞ վոր մեր արյան մի—մի կաթիլով,
 Աղի ու լեղի թափած ֆրոնքի,
 Դառն արցունքների անվերջ հեղեղով,
 Մեր բազուկների հուժկու, ժրագան,
 Կոր թիկունքների, հոգու տագնապով,
 Մեր գլխին պատրաստ ամեն մի վայրկյան
 Զարաբաստ մահվան անլուր սարսափով
 Սնունդ եք առնում,
 Ապրում յուզ կապում...

Յեվ վաստակներիս չնչին փշրանքներ
 Դժգոհ շարտում փաղցած ամբոխիս.
 Կանես մարդկության մենք յորք գավաղներ—
 Դուք վայելչության, անարդար կյանքի
 Ընտիր ըմբիշներ...

Հա՛, մենք ենք գալիս—
 Դարեվոր վշտի գրկանքի բովից,
 Հալածանքների, զարշ ստրկության
 Մոռացված խավից—
 Կրծքով փշրելու փառքը տիրողիս,—
 Դառն բռնության— ստրուկի շղթան,—
 Նոր ուղի հարթել մեր նմաններին,
 Արժանի կոչման— հավասարության՝
 Այդպե՛ս ենք գալիս...

1900

ՓԱՌՔ Ի ԲԱՐՁՈՒՆՍ

Փա՛ռք— բազմաչափ ստրուկ մարդկության՝
Տառապանքների, վշտի աղբյուրին.
Կյանքի հեղեղում չարի խորտակման
Ահեղի կռվի մարտիրոսներին:

Փա՛ռք— գրկանքների մեծ անապատում
Խիզախ, անմիտ մագլցողներին,
Քաղցից նվաղած՝ հրապարակներում
Հացի վրեժի յերգ յերգողներին:

Փա՛ռք— սրախողխող ու գնդակահար
Քաջ ըմբոստների լուռ շիրիմներին,
Մռայլ հանգերում ընկած շարե-շար,
Սմբած, տարված սև դիակներին:

Փա՛ռք— թիկունքներին՝ ծռված բռնի տակ,
Կոշտացած ջուտ ժիր բազուկներին:
Փառք բանվորության միության ուղակ—
Հպարտ փողփողող կարմիր դրոշմին:

Փա՛ռք ի բարձունս սուրբ ազատության
Նորածին վոգում՝ տանջանում ծնված:
Միշտ փառք և նրան, ով համայնության
Խաչն է փրկանքի ուսերին դրած...

1906

ՍԵՎ ՇՂԹԱՆԵՐ

Այն լույս որերի վառ գարնան համար
Ջեզ՝ սև շղթաներ, իմ կրծքի վրա
Կրում եմ լուիկ, տանջվում անդադար՝
Գիշերը՝ անհուն, ցերեկն՝ անգագա:

Այն լույս որերի— սուրբ ազատության
Յերկունքի ցավն է իմ հոգին կիզում,
Կեղեքված կյանքիս անվերջ դառնության
Միայն հույսերով վերջ եմ յերագում:

Ա՛խ, սև շղթաներ, անարգ հանգույցներ,
Դուք բիրտ կարգերի և՛ ույծ և՛ տաղանդ—
Իմ կրակ սրտիս իդմն անձնվեր
Մոլի բռնության դրել եմ պատանդ:

Ա՛խ, սե՛վ շղթաներ, ժանգոտ ողակներ,
Դեհ զընգզընգացե՛ք հիմնը հաղթական՝
Այն լույս որերի հիմնը անվեհեր
Յե՛վ ձեր գաղթիկ վաղբերգը մահվան...

1906

Յ Ե Ր Զ Ա Ն Ի Կ Ը

Գիշերն իջալ, համբա ընկալ
 Մայր-լուսին,
 Մի անտաքեր, անհոգ ժպիտ
 Յերեսին...
 Ամպիկները նրա համբին
 Բոլորած
 Յետ-յետ փախած՝ կասես լույսից
 Մոլորած:
 Ու՞ր ե՞ք փախչում, այ տխմարներ,
 Շող-լույսից...
 Շուրջը պատե՛ք, շողեր առե՛ք
 Յերեսից...»
 Ամպիկները տխուր, տրտում
 Լողալով...
 Յերգ յերգեցին հեծկլտանքից
 Դողալով.
 —Աշխարհի մեջ տառապանքի
 Մարդկության
 Աղի-լեղի արցունքները
 Մեզ ծնան.
 Մենք վեր յելանք յերկնից գութ-սեր
 Հայցելու,
 Ժամա գերության կսկիծներին
 Վերջ տալու...
 Լուսինն ավաղ, տիրոջ առաջ
 Բարեխոս
 Զուգե լինել- անտաքեր ե,
 Լուռ, անխոս...

Յետ եմք փախչում, լույսից խորչում
 Մեր ցավով՝
 Յերջանիկ ե, սիրտը փարե՛
 Անխոսով:
 Առավոտ վաղ յերկիր կիջնե՛ք
 Անխոսում,
 Ծաղիկների նարարողոջ
 Թերթերում,
 Կերգենք վիշտը տիեզերքին
 Խեղճ մարդ.
 Միայն նա յե վշտին ընկեր
 Ու սովոր...»
 Ու լողացին ամպիկները
 Յերկնում,
 Յերկրի վշտով, լուսնից յետ-յետ
 Անկում:
 Առաջ լողաց արագ-արագ
 Մայր-լուսին՝
 Մի անտաքեր, անհոգ ժպիտ
 Յերեսին:

1906

ՀԱՌԱՋ ԱՆՎԵՅԵՐ

Հառա՛ջ անվեհեր, հառա՛ջ միաբան,
Սրբ-նացած կյանքի ծագում ե արփին.
Շողերը պայծառ, լուսով անխափան
Հույս ե ներշնչում կովի տագնապին:

Յեվ որըստորե բռնակալ ուժի
Շիրիմն ե փարվում խո՛ր, անդնդային,
Վոնրագործության սև մահագուժի
Շեփորն ե հնչում ձայնով յերկնային:

Յեվ որըստորե շարքերը կովով
Անում են ըմբոստ անձնութացներից,
Անհայտության մեջ հոգիք դեգերող
«Վրե՛ժ» են կանչում խոնավ հյուղերից:

Յեվ գիտակցության շունչն ամեն սրտում
Մրրիկ ե հանել արդար պահանջի,—
Ով ընկերական կռիվն ե մտնում,
Նա վոչ մի ուժից հետ չի նահանջի...

Հառա՛ջ անվեհեր, հառաջ մինչև վերջ—
Սուրբ նպատակին միշտ հավատարիմ—
Մահըն անմահ ե արդար կովի մեջ
Յեվ ուխտատեղի՝ մարտիկի շիրիմ...

1917

ՏՐՏՈՒՆՁ

Իմ մոմուռ, միշտ անուր ցավերգով
Ա՛յ, անգին, քո հոգին ձանձրացա՞վ,
Վոր անդարդ ու հանդարտ յեղերփով
Հեռացար քեզ համար, առանց ցավ:

Իսկ յես հեզ, փրփրադեզ ծովի մեջ
Պիտ լողամ ու դողամ մինչև լույս.
Մինչ ծագի նոր այգի լուսանջ
Վառ արփին սեվ ափին արշալույս:

Լուսաշաղ, հուսաշաղ ջինջ շողին
Անհառաչ ընդառաջ յես կերքամ,
Յեվ պսակ ու դրոշակ հաղթողին
Կը հյուսեն յես վսեմ ու փառքամ:

Դու խղճուկ, կամացուկ յետ կուգաս,
Կը ձգտես գողի պես ինձ սիրել.
Իմ ույժից, վրեժից յետ կերքաս՝
Հաղթված և ատված անարգել:

1907

ՅԵՐԿՐԻ ԶԱՅՆԸ

Բարբարոս ուժի անվերջ դավերից
Ավեր է դարձել յերկիրը պարարտ—
Նրա այն կրծքին ամեն խավերից
Անեծն է հնչում կյանքի մեղապարտ:

«Ազգե՛ր միացե՛ք... կուրծքս է խանձվում:
Անտառներ լափող հրդեհից անշե՛շ.
Արյուն արցունքով հողս է հունցվում:
Լացը տարածվում բերրի շերտիս մեջ:

Կարոտ է հոգիս գարնան դալարի,
Ցողադարդ բույսի, յերգին սիրահար,
Խոնջացած դեմքիս էլ չեն գալարվի
Խնկարույր ծաղիկ, թռչուն ողապար:

Զի յեռում կրծքիս անդուլ աշխատանք,
Գութանի, բախի փայլին եմ կարոտ.
Կարծրացած արյուն դառել է պատանձ
Հնչում է վարպես շղթա ձեռ ու վռտ:

Յես ձեզ կյանք տվի ազատ հյութերից,
Սակայն դուք դառա՛ք ստրուկ, գետնափարշ—
Խաղառ խորթացած հարազատ հողից
Մըտա՛ք լծի տակ հակումներից գարշ:

Յես ձեզ ծնեցի ազա՛տ, ինքնիշխան
Հնչեցի՛ք իրար անարգ ձեռքերով.
Իմ բարիքներից կոփեցի՛ք շղթան՝
Բռնացա՛ք սրտիս, լեցուն բանտերով:

Իմ բյուր գանձերը ձեզ թողած ավանդ՝
Յես ձեզնից մեկին չեմ գրկել յերբեք.
Բայց դո՛ւք անմիտներ, կրծքիս արգավանդ
Սահմաններ դրի՛ք մտքով դյուրաբեք:

Ազգե՛ր միացե՛ք-իմ ազատ կրծքից
Զնչեցե՛ք խաղառ դավը մարդասպան—
Արի՛ք ինձ մոտիկ, հեռու անեծքից՝
Ազա՛տ ապրելու՝ յես ձեզ ապաստան...»

Յեվ ձայնը յերկրի, վես, խորհրդավոր
Իր ըմբոստ կոչի փողն է հնչում.
Բռնության ուժը սարսափած, մոլոր
Վերջին գոհերով անդունդ է փախչում:

1907

Յ Ե Ս

Տիեզերքի վերքի յերգն եմ
Զայնս հզոր, մշտական,
Մեռնող դարի յեղերերգն եմ
Յեվ վրեժի՝ խո՛ր ական:

Յես վագում եմ կյանքի դաշտով
Ու վաղողում՝ սեվ հողեր.
Ուր ցավ, կսկիծ տալ յերաշտով
Ծիլ ու ծաղիկ չեն քողեր:

Յես քոչում եմ խավարի մեջ
Հույսի այդ գոռ սահմանում,
Ուր վռնիրն է լուկ միահեծ,
Վկան՝ աստված անվանում:

Ինչպես ուզում-յես ապրում եմ
Տիեզերքում սեփական—
Տիեզերքի վերքի յերգն եմ
Զայնս հզոր, մշտական:

1907

ԳԵՂԶԿՈՒՇՈՒ ՄՈՐՄՈՔԸ

Դնձի յերկինք ասաց սիրիր,
Բերեց ծաղիկն ինձ համբույր.
Հովն ել ասաց.— հե՛չ մի տխրիր
Ու սեր յերգեց ինձ բլրուլ:

Աղբյուրն ասաց.— առավառ վաղ
Արի գիրկս յարիդ տես,
Մշուշն ասաց.— աղջիկ չֆնալ,
Ահա՛ ֆեզ ֆոլ հարսի պես:

Խոր ծորակն ինձ տեղ տվեց,
Վոր յարիս հետ քաղնվեմ.
Պաղ վտակը մրմունջ հանեց,
Վոր մեր ճայնը չլսեն...

Բայց մատնեցին մեզ չարֆերը,
Գյուղը խոսեց մեզ վրա...
Փալջին ասաց.— մեր աստղերը
Իրար հեջ չեն մոտենա...

Ու ափուխ իմաց տվին.
Ա՛խ... ծամերս փաշխեց.
Ատած տղին ինձ հարս արին,
Կարմի՛ր որս խավարեց...

Զե՞ վար յերկինք ասաց.— սիրիր,
Բերեց ծաղիկն ինձ համբույր.
Հովն ել ասաց հե՛չ մի տխրիր
Ու սեր յերգեց ինձ բլրուլ:

1907

Ա Շ ՈՒ Ն

Կանաչ ծառի,
 Ժիր ծիծառի
 Լոկաց գողտրիկ մեղեդին.
 Յեխոստ հողում
 Ցուրտն է քաղում
 Զքնաղ գարնան անշունչ դին:
 Մերկ անտառին
 Աստղը լռին
 Դժկամ ցուրտ վայր նայեց,
 Սգավոր բուն
 Ա՛խ, որն իբուն
 Ունայն փառքին զի վայեց:
 Բայց իմ հոգին
 Թափով ուժգին
 Յերբերի մեջ կվազե
 Ամպին անբույր
 Տալով համբույր
 Ծաղկոտ գարուն կ'երագե:
 Յեվ հուսաշաղ
 Մուսաս չքնաղ
 Լարն է հյուսում ներբողի
 Տեսակ-տեսակ
 Դափնից պսակ
 Ճակտին ըմբոստ հաղթողի:

1907

Ա Ր Մ Ի Վ Ը

Հսկա ժայռերի լանջին բարձրանիստ
 Արծիվը հպարտ՝
 Նստած էր հանդարտ՝
 Հոգնած քեզերին նա տալով հանգիստ՝
 Յերկիրն էր դիտում
 Լճախո՛հ, տրտո՛ւմ:

«Տխու՛ր է վորքան վարը՝ այն խորում.
 Յերկրում բովանդակ
 Ծանր լըծի տակ
 Հեծում են մարդիկ, տնօրն բանտերում
 Անազատ կյանքից,
 Ճնշված գրկանքից:

Ատում եմ նրանց՝ յես, անբան քոչուն՝
 Յերբերի զավակ.
 Ազա՛տ յերկնի տակ
 Չայն ունիմ հզոր, միջերըն՝ հնչուն.
 Յերբե՛ք չեմ սողում
 Վարպես գա՛րշ սողուն...

Յերբե՛ք չեմ տեսել մարդուն բանավոր
 Բարձրումներ շրջած,
 Յեվ ազա՛տ շնչած
 Կապույտ անհունի շունչը փառավոր՝
 Ինձ պես նրաբշավ,
 Թռիչքի ծարավ...

Ի՞նչ կա կյանքի մեջ այնքան ցանկալի,
Յերբ՝ բաց թելերով
Ողբ նեղֆելով,
Թռչում ես հեռու՝ տենչով անձկալի
Ազատ դեպի վեր՝
Հպարտ, անվեհեր...»
Ասաց արծիվը... և թելատարած
Սըլացավ ողբում.

Իսկ վարն՝ անդնդում
Ցուրտ տառապանքից լա՛յն, համատարած,
Խեղճ մարդն եր տնփում
Անիծված կյանքում...

1907

Ա Մ Ե Ն Ք Ի Ն

Ով վոք լինիք,
Ուր վոք լինիք՝
Ձեզ հետ ե միշտ իմ հոգին -
Յեվ ամեն տեղ
Յերգս անշեղ
Հետամըտում ձեր կյանքին:
Հե՞ր դուք այդպես,
Սողունի պես
Գալարվում եք խեղճ, տարտա՛ւ..
Սեվ ժխտում
Շիրիմ փարում
Մարդավայել գոյության:
Հե՞ր դուք այդպես,
Խուրդի պես
Խուլ վորջերում անտարբեր՝
Կասես յերբեք
Ձարքնելու՝ չեք
Մեղկ թմբիրից նիրհաբեր:
Ով վոք լինիք,
Ուր վոք լինիք՝
Ծեր ու ջահել — լծի տակ
Այդ մորտ կյանքին
Տառապանքին
Բաց ե անդունդն անհատակ,
Վոք պիտ կուլ տա
Ձեզ անխնա,
Անձայն, անլաց, անմոռնչ,
Վոք պիտ մարե

Ու պաշարե
 Ձեր վշտարեկ միչն ու շունչ :
 Ով վար լինիք,
 Ուր վար լինիք՝
 Ծեր ու ջահել լծի տակ
 Ձեր մարտ կյանքին—
 Տառապանքին
 Կա մի անմար արեգակ .
 Վար կովի մեջ
 Պայծառ, անշեջ
 Շողն է մաղում հուսաշագ,
 Լռի կովուղի
 Հարթում ուղի,
 Ափ հանելով անհապաղ...

1907

ՀԱԿԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Այնտեղ՝ խրախնամ շեն պալատներում,
 Վասկի և արծաթ,
 Սեղանը առատ.

 Այստեղ՝ սեվ կարիք, մնշում, լափող սով .
 Վարքերի լաց, կոծ,
 Քաղցածներ անգործ...

 Այնտեղ՝ շքեղ փառք, անարժան պատիվ .
 Ձեռքեր արյունոտ,
 Խեղներ մրուրոտ.

 Այստեղ՝ կախաղան, ափսոս, բանտ, մտրակ,
 Կյանքի սեվ գիշեր,
 Տրորված լեշեր...

 Այնտեղ՝ փափկասուն, սպիտակ ձեռքեր,
 Կյանքից հղիացած՝
 Փորեր յուղ կապած.

 Այստեղ՝ կոր քիկունք, ձեռքեր կոշտացած,
 Արտոնյալների
 Բիրտ ույծին գերի...

1907

ՀԵՏ ՏԱՐ ՔՈ ԽԱՉԸ...

Անծա՛յր տափարակ... գետինը — սառած,
Զյան կարծր շերտի հյուրընկալ գրկին
Դեմքը ցավագար խնամքով ծածկած՝
Լո՛ւտ մտորում է վիշտըն անմեկին...
Բաշունչ փամին վագում սանձաքնակ —
Վռոնում է, ոչնում... կամ պաղ քեփերով
Ծեծկում է գետնին և յուր անգունակ
Հի՛ն կսկիծներից յերգում է լալով:
Մառախուղը գորշ տձեղ փեշերի
Ծալփերն յերկնում համարձակ ձգել,
Ծածկել է չփնայ լուսնի, աստղերի
Լուսարեր ցոլփն — ագա՛տ-անարգե՛լ...
Յեղ ահա հեռվից ինչ վոր մութ գծեր
Սեղին են տալիս, ոռնում անհաստատ,
Ճոռում, յերերում՝ կասես ազոավներ
Քաղցից շվարած, ծարավ կամ չնհատ:
Յեղ դաշտավայրի սպիտակ կրճփին
Վորպես չորացած վերքերի սպիներ...
Այն սեղ գծերը լուռ և մոլեգին՝
Տագնապ են ազդում, սարսուռ ահաբեր...

Ահա կանգ առան... Խառնվեցին իրար...
Մի խո՛ւլ հարվածից տնօր ու դողաց
Ամայի դաշտը... փամին քեփահար
Պինդ փարվեց յերկրին, փարացած մնաց:
Յեղ մի սոսկալի, խոլ հեկեկանքի

Խեղդած հեծկտանք տարածվեց դաշտում,
Մի ամոք-ապարտ, մեղսոտ պատրանքի
Դիվային քրքիջ շնչաց ողում:
Ու աղեկտուր լալագին վշտի
Հագոց դուրս քռավ յերկրի յերեսից.
Յեղ սեղին տվեց սեղ հաղթանակի
Դարշիլի փառփլն զատրաստված մի ցից...
Ամենքը լուռ են... Մի լուռ պատմություն,
Մարդկային կյանքի մի հսկա հոսանք.
Այրածի՛ վերջը, նորի՛ հայտնություն,
Դարերի ոնջման պոռթկումի քափից
Ըմբոստ վիժվածքը տառապանքների,
Անարգ բռնության սուր ճիրաններից
Նորածիլ սաղմը ագա՛տ մտքերի,
Հավասարության միակ փրկարար
Վես գիտակցության ծնունդը հսկա—
Որնիրուն փառղ, անվերջ հողմահար
Տիրող կարգերի լուծն արնինյա՝
Կանգնեցին անխոռ, դեմ առ դեմ այնտեղ—
Այդ վոչնչացման տխուր հանդեսի
Սոսկալի ժամին... այն ժամին ահեղ,
Յերբ սոսկ մարմնացած դա՛րը կը խոսի...

...
Քամին դողալով շոյում է, գգվում
Այն լուռ դեմքերին և իր վշտահար,
Մեռակ, անընկեր կյանքից անխնդում
Պատմում է նրանց, լալիս անդադար:
Նա մերք փծնելով սեղ փարաջայի
Յերկար փեշերն է վախկոտ փողփողում,
Յեղ այն ծեր ձեռքում բռնած սառ խաչի
Շուրջը զարմացած գալարվում, խաղում:
Նա մերք այն դաժան դեմքերից ցասկոտ

Թռչում ե հեռու ու սյունին ղիպչում,
 Կամ սյունին կապած եյակի քախծոտ
 Այրվող մակառը պաղ քեփով շփում:
 Թշվա՛ռ եյակի... նրան վերցրին
 Մի պայթած ումբի փշրանգների մոտ,
 Վարտեղ փարվել եր — իր ջահել կյանքին,
 Ջախջախված մարմնին — առանց ձեռ ու վոտ,
 Բռնության ննջող հանույթին հարմար...
 Մի անդարձ անդունդ — ըմբոստի համար...
 Յեվ ահա ինքը՝ մարդկության վարդին,
 Տառապանների, անարգ բռնության
 Ըմբոստ մարտիկը — իր նմանների
 Փրկելու համար յեղով կախաղան:
 Ի՞նչ հոգ խավարի սեվ հոգիներին
 Վոր նա կես մարդ ե... վոր նա տրորված
 Արյունաշաղախ մի վիրտո մարմին,
 Սպիների մի ցանց, ձեռք-վոտք կորցրած...
 Ձե՞ վոր քշվառի խիզախ կրծքի տակ
 Դեռ յեվս տրոփում են գարկերը վերջին,
 Այն ըմբոստ հոգու տենչն անխորտակ,
 Հագեցած վրեժի ցոլք կա աչքերին:
 Ձե՞ վոր արնափամ, չորցած շրթերում
 Արհամարհանքի խաղում ե ժպիտ,
 Ու մի ստահակ, գոհունակ խնդում
 Տիրում աշխնդակ մարմնին չոր, վտիտ...
 Հա՛, կատարվե՛լ ե... պետք ե շուտ մեռցնել
 Բախտավորներին արհամարհողին.
 Պետք ե շո՛ւտ խեղդել, արմատից խլել
 Ըմբոստ խրտաման ծիլերը վերջին...
 Յեվ ահա քշվառ դատապարտյալին
 Լուռ մոտենում ե ծերուկ ֆահանս՝
 Ստրուկի շղթան փշրել ուզողին—
 Համբուրել տալու հավատի շղթան...
 Հե՛տ տար քո խաչը...

Հե՛տ տա՛ր քո խաչը — գործիքն հարմար
 Անվերջ կեղծիքի, լպիրշ փության.
 Անխախտ պատճառն — արված վոտնահար
 Ամեն մի տենչի քշվառ մարդկության:

Հե՛տ տա՛ր ազգերի տխուհի կապանքի —
 Վեհ ձգտումների, սուրբ նշմարտության,
 Գիտակից մտքի — ազատ վայելքի,
 Շաղկապ իդեալի — հավասարության,
 Յեվ սասանական անվերջ ջարդերին,
 Անմեղ գոհերի անգուր սպառման՝
 Վաղո՛ւց կեղծված ժանգոտ բանալին...

Հե՛տ տա՛ր մոլեռանդ, անմիտ ու անհամ
 Կեղեքիչների զենքը — փառաքել՝
 Վոր պաշտվեց յերկա՛ր, յերբ ամեն անգամ
 Տնհում եր մարդը — մտքով կո՛ւյր, անքե՛վ...
 Հե՛տ տա՛ր ... նրանից արյուն ե ծորում,
 Վագում արցունքի, շարավի հեղեղ,
 Բյուրավոր, անքիվ գոհերի լճում—
 Դողմնջում մահվան նգովճով ահեղ...
 Հե՛տ տա՛ր — տրորված ըմբոստ գանգերի
 Տափ-տափ, բարախում— արյունաշաղախ
 Թարմ ուղեղներից — հավատողների
 Կոփանքի սալը — և խաչդ՝ ավա՛ղ...
 Ահա մեր խաչը — սեվ սյունն անարգ,
 Փրկության համար հանված Գողգոթա,
 Ահա և ինքը՝ նոր լույսի գավակ,
 Վոր ազատության հարքում ե նամբա...

Բաշունչ փամին վշտից կարկամած
 Վռնում ե, նշում յուր պաղ քեփերով
 Ծեծկում ե քմբին, կույտերի սառած
 Փշրանքը արևոտ գուրգուրում լալով...

1907

ԿԱԼԱՆԱՎՈՐԻ ՅԵՐԳԸ

Զնգա'... հա, զնգա', գալարվիր, ճնշի՛ր
վորքան ույժ ունիս.

Սեվացած, ժանգոտ, պաղ աղակներով

Պինդ հավի՛ր մարմնիս,

Քամի՛ր արնաքամ իմ ձեռ ու վոտից

վերջին հյուքն իսպառ,

Ծվատի՛ր սմբած, չորացած կաշուց

վողջ կեցած պատառ...

Մենակյաց կյանքիս յերգերը տխուր

հեղդի՛ր քո հեղձով,

Հիվանդ յերագիս ցուրբ խափուսիկ

Մարի՛ր անեծքով...

Զնգա'... հա, զնգա գիշեր և ցերեկ

Անխափ և անհուն

Մեղսատ բռնուքյան վորպես արժանի

Միա՛կ փրկուքյուն:

Զնգա՛ շարունակ, վրդավի՛ր բանտիս

Գիշերվան անդորր,

Սեվ ժանգո ներկիր վառ կարմիր գույնով

Արյունես ծոր-ծոր...

Ահա՛ մոսրացավ խոլ աղջամուղջի

Անքափանց խավար,

Նորածին արփին կապեց յերկնհուս

Լուսնդեն կամար...

Դե՛հ, զնգա քիչ ե՛լ, քո ստոր փառքին

Մոտ է սեվ որսաս՝

Արքնացած կյանքի վես գիտակցութեան

վառ լույսն է անաս:

Լսու՞մ ես դբսից ներդաշնակ յերգի

Աղմուկն հաղթական,

Նա է ցուցարար իմ բնկերներից

Քո դատը մահվան:

Շուտով կպոռկա այն լույս աշխարհում

Ահռելի մի դեպք՝

Յեվ դու, ով շղթա, կմնաս անտեր,

Մոռացված անպետք...

Կամ քե դարբնոց կերքաս կույտերով

Կուռ սալի վրա՝

Կը փշրեն հոգիդ և դու կդառնաս՝

Գործիք առորյա...

Դե, զնգա ուժեղ, վորքան ույժ ունիս

Պինդ հավիր մարմնիս—

վերջին ցնցումիդ տագնապի քափից

Թող հրնվի՛ հոգիս...

1907

ՎԱՅ ՁԵՉ, ՎԱԽԿՈՏՆԵՐ

Մեր դժբախտ կյանքին անհույս, անարել
Չկարծեմք քե շուտ, կամ քե հրաշքով
Յանկալի այգի կծագի արել
Նոր հարիզունից ջինջ, ազատ ցովքով:

Մեր վիրատ սրտի վերքերը խորունկ
Դեռ կը մոմոան — չեն ծածկվի հանկարծ.
Սեվ որում խանգված ծառ, ծաղիկ ու տունկ
Ձեն ծաղկի հողից արյունով ներկված:

Մեր հիվանդ քնից վառ յերագների
Յնորքը շֆեղ անքիվ, անպտուղ
Կցնդվին անհետք, սոսկման որելի
Կը մնա զրկանք, քաղց ու ցուրտ նկուղ:

Դարերով կոփված կուռ շղթաներին
Լույ մի հարված չի փորի անդունդ,
Տանջանքի բովում մշտակյաց գերին
Մի պատառ հացով չի առնի սնունդ:

Ուժ է հարկավոր — անհողդողդ հավատ
Կոր քիկունքներից տիտան պատնեշներ...
Հորձանքն է գալիս փորձանքի տարափ
Ահա կքափվի — վա՛յ ձեզ վախկոտներ...

1907

ԳՈՒԹԱՆԻ ՅԵՐԳԸ

Հե՛յ... վեր կա՛ց գեղջուկ. դո՛ւք, ընկեր-յեզներ՝
Գնա՛նք շուտով արտ.

Հուժկու յեռանդով սև կուրծքը ճեղքենք
Մայր հողի պարարտ:

Շրջենք յետ-առաջ, յերկա՛ռ գծերով
Փորենք ակունք՝

Սուրբ աշխատանքի վարպետ ժրջան,
Անվախ հերոսներ...

Արե՛վը ահա՛ փայլում է վերից

Գրառատ սիրով,

Անո՛ւշ գուրբշին շղարշի նման

Ճոճում դաշտերով:

Բացված բներից գործի յե դիմում

Անհամար մրջյուն,

Մայր-հողն է ծնում, գետը տարածում

Թովիչ կարկաչուն:

Հե՛յ... վեր կա՛ց յեզուկ, հերի՛ք մրավես.

Վեր կա՛ց սերմնացան՝

Գնանք շուտով արտ, շաղ տու՛ր հատիկներ

Այնտեղ ցիբուցան:

Կարոտ եմ ինչպե՛ս հողի զով շերտում

Դեմքս պարտկել՝

Վարտեղ գորշ վորդեր անհող գալարված

Գիտեն միշտ պառկել.

Կուզեմ յես հյուր-քո ծիլերի ցանցեր

Համբուրել սրտանց,

Հողի շշուկից արբել, մոռացվել

հորհուս անթափանց:

Հե՛յ... վեր կա՛ց, գեղջուկ, վեր կացե՛ք յեզմեր,
Մի՛թե չե՛ք գգում—

Արտերը վազո՛ւց սերմի կարտից

Լալիս եմ, սգում:

Այս ի՞նչ եմ տեսնում... գեղջուկն է գալիս

Գլխակոր, տրտում.

Կիսամերկ, գծուծ թախծոտ հայացքով

Ինչ վոր փնթփնթում:

Թշվա՛ռ, գարշ միջատ, գե՛թ կուշտ լինելու

Զունեցար հնար...

Ըստրուկ՝ կյանքի մեջ, արդար վաժառակից՝

Հեռո՛ւ, անհրնար...

1907

ՄԱՆՆ Ե ԳԵՐԱԶԱՆՑ

Գեթ հեղաշրջման այս ժամին վսեմ

Հիվանդ դարերի փառքը թողնե՛լիք.

Յե՛վ անհաշտ որից դալուկ ու նսեմ,

Ամենքի կողքին քիչ ուժը առնե՛լիք:

Ի՞նչ շահ դարերով հյուծվել անըզգա՝

Ունայն ցնորքի հյուսած վոստայնում.

Բնական գանձն՝ ձեռնալ հսկա

Յե՛վ մուրալ այնտեղ, ուր չեն ստանում:

Մանկան միամիտ հավատով արքած,

Իրական կյանքում անփորձ, անգիտակ,

Ինչ շահ դավերին դիմել գրկաբաց —

Կուրորեն մտնել ծանր լծի տակ:

Դե՛հ, յեկե՛ք ապրեմք նոր կյանքով, նորից

Քանդենք կապանքներ, փախչենք ժխորից...

Ստրուկ ապրելուց մահն է գերազանց.

Թո՛ղ արե՛վ փայլի լուկ ազատ մարդկանց...

1908

ՄԻՆԼԱՐ

Դու միայն մի՛ լար, անգին,

Այս կույր

Անբույր

Գիշերով.

Վերսիդ — յերգիդ քոդ իմ հոգին

Ծածկե

Վստիե

Հուշերով:

Յես քեզ մի հեզ, գթուս մոր պես

Մի ջինջ

Անջինջ

Պատգամ տամ

Ցավից — դավից մնաս անտես

Յեվ միշտ

Անվիշտ

Ու փարթամ...

Քեզ ինչ քե ինձ բաժին մնա

Քո լեռ

Ու բեռ

Տառապանք —

Յես իմ դժխեմ կյանքում անմահ—

Յեվ յերգ,

Յեվ վերք,

Յեվ փրկանք...

1910

ՎՈՉ ՎԱԽ, ՎՈՉ ԼՔՈՒՄ

Վո՛չ վախ, վո՛չ լքում.

Թող ըմբոստ հոգում

Լոկ արդար վաղվա հավատը կայուն

Ապրի, հուրհուրա,

Թող ժիր բազկի հետ սերն ել գգայուն

Վայելք չմուրա:

Զրկվածի համար

Մեր ուղին հարմար.

Բողոքն ու կռիվը՝ հարատև, ցասկոտ.

Մենք մարդուն վայել

Մի կյանք կերտելու ընդմիշտ պահանջիտ

Ջանք չենք խնայել...

Մեր սիրտը անմահ

Անհաղթ կմնա.

Կռառնա բաղձանք՝ լինե՛լ մեզ մեռն—

Չարին քշեմք,

Ձգտել որ առաջ դնել գերեզման

Լուծը դրամի:

Ի՞նչ բախտ ունենալ

Ուղի, և գնալ

Հուսով պահված, անշեղ, անտայք-աք.

Ու միշտ անվհատ

Ահի մեջ պահել արևոտ գահ ու քաղ

Խաչ, կրոն, հավատ:

1912

ՎՈՂՋՈՒՅՆ ՔԵԶ

Հոգու բոլո՛ր զանգակներն են զոգանջում—
Արժանացա ազատ կյանքի վոդջունին.
Ել վոչ մի ցավ ըմբոստ սիրտս չի տանջում
Մարդիկ — ընկեր, իրարու դեմ վոխ չունին:

Հինը մեռավ. կեցցե հինը մեղսալի,
Վոր ընդվզեց մտքերն ստրուկ դարերով.
Թոք-ալիքինք պատրանքը հին սխալի,
Հաշտ արթնացանք այս նոր այգի արելով:

Վո՛րքան ազնիվ տենչեր իջան մեր առաջ—
Ազատ կյանքը արդար գործ է պահանջում.
Ու յես հպարտ ծանոթ բախտից քեզ առած
Հոգու բոլո՛ր զանգակներն են զոգանջում:

Ո՛, վոդջույն քեզ, բյուր վոդջույններ գոհության
Ազատություն կյանքի, խզնի և խոսքի.
Գահավիժվեց քեզ վաճառող նենգ Հուդան,
Արյունոտ են նրա որերն ու վոսկին:

1917

ԴԱՐԲՆԻ ՅԵՐԳԸ

Դեհ, արագ նոճա դու, իմ ընկեր, իմ մուրճ.
Շիկացած յերկաթին հարվածիր անշեղ.
Այս որից իմ գործն է շինարար ու լուրջ.
Իմ ջանքը՝ լոկ սուրբ պարտք, յերկաթը՝ տաշեղ.
Բանելու ժամերը լա՛վ հաշված— քեթև.
Զեն հոգնի մկաններ անագու՛տ և գուր,
Զի ծովի քիկունքս, միտք. հոգի ու քեզ,
Զի ֆամվի ուժս իսպառ, ֆրսինքս՝ ֆան ջուր՝

Կոենք, կոպենք—
Հինը փոխենք.
Յերկաթը տաք
Դողա սալին,
Ու վոտնատակ
Վո՛ղջ մեղսալին.
Կոենք, կոպենք
Հինը փոխենք—
Յերկաթը շեկ
Տա հացի գին,
Մտքերիս դեկ—
Իմաստ կյանքին:

1917

Փ Ա Ռ Ք Մ Ե Ձ

Նայում եմ յես հետ՝ մաշվել ե շարքը
Անսանձ վռնիրի.

Ել հացի ահը սրտերի վրա

Խորշում չի բերի—

Ձի գերի բանուկ ձեռքերի ջանքը

Դրամի ուժին.

Վոր հնից ժառանգ խոցերն արմատով

Մեր ձեռքով բուժվին:

Ձկա՝ արտոնյալ սեփականությամբ

Ճնշում մեզ վրա.

Ով վատնում կորով ու լարում մկան՝

Այդ հացն ե նրա.

Նետել են փողոց գահն ել, քաղն ել,

Կրոճի շղթան,

Վոր լո՛ւյսը մնա մարդկային գործի

Փրկարար խթան:

Ու նայում եմ հետ. այդ մեծ մեղքեցի՞նք

Սոսկումի ուղին.

Ընկանք բարձրացանք շշմած դավերից.

Մեզ մեծա՛կ բողի՞նք...

Մե՞նք տապալեցինք դարերի կերտած

Կռքողը չարի.

Մեզ ո՞վ եր տվել մարտիրոսելու

Հրդեհն հանձարի:

Ո՛ր, փա՛ռք մեզ, հավերժ, անմեռ փա՛ռք, **որհնենք**.

Որհնենք ամեն որ.

Նոր կյանք, նոր որեր, նոր միտք համապագ
Խինդ ու ամանոր...

Նայում եմ առաջ՝ հոգսի, կարիքի

Տխտան պիրամիդ.

Սակայն, մեծ գիտենք ծաղրել լոստիսին

Մեղկ ու միամիտ...

1921

ԱՍՏՂԱԿԻՐ

Հանի՛ր պատյանից
Դու սուրդ անպարտ
Ու անահ կանգնի՛ր
Գալիֆի դիմաց,
Կարմի՛ր աստղակիր...
Կարմիր աստղակի՛ր,
Փառքով ե նախշած քն անցած ուղին,
Կարմիր կովի մեջ
Զունի՛ս մրցակից
Ու չես՝ ունենա...

Քն գարկից փախան
Ազնիվ գողերի
Լեզունները մութ ուղիներով,
Ահաբեկ, շվար,
Յեվ արժեքավոր
Ծանրացներ ուսած,
Քաղցին անգիտակ,
Անհայտ վայրերում
Նոթի պատկելու
Անտուն շան նման...

Քն գարկից փախան
Վարձկան ու ծախված
Թուլամորթները քալանի ծարավ,
Վոր տիրազների շահերին գերի—
Նենգ ու չարանյութ
Արժաներին հաշտ—
Ջանացին խել
Մեր խորհուրդների տիրապետության

Փառքն ամբակուռ,
Նորից կերտելու
Դահի, շորայի, մորակի, բանտի,
Վանրի բռնություն
Գարշելի ուժը— դարերի ավանդ...

Քն գարկից փախան
Գավառները,
Գահիններն արևոտ,
Վոր պիղծ ձեռքերով
Խեղդում էին մեզ—
Մեր տենչերն ըմբոստ,
Ու ծմակներում
Միշտ հորդոր կարդում հավասարության...

Յեվ ահա նորից
Զբաղող տարրի, շահերով ձուլված
Անհաշտ շարժում
Պատահանների
Շաղկապում են ցանկեր
Ընդդեմ մեր յերկրի...
Զոյա տարվա հսկում՝
Գողեսպնվեցին կեղեքիչները
Ամեն տեսակի,
Կրոնի, ազգի...
Մի տարվա հանգիստ
Ու յետ են դառնում
Քն ծեծած մարդիկ...
Խալ հու, աստղակիր,
Հանիր պատյանից
Քն սուրը անպարտ
Ու անահ կանգնիր
Գալիֆի դիմաց...

1922

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Յերկու խոսք	3
2. Շուշանիկ Կուրղինյան	5
3. Յես Լմբոսապա	11
4. Արծվի սերը	12
5. Մի գիշեր	13
6. Մենք եւ միանանք	15
7. Դեկտեմբերի սրերից	16
8. Աղատության զոհանջները	17
9. Կը հյուսեմ յերգեր	18
10. Տար ինձ, մեծ հոսանք	19
11. Մեր սրերը	21
12. Բանվորի յերգը	22
13. Բլբուլին	23
14. Միջազգային յերգ	24
✓ 15. Այնտեղ զնայեք	25
✓ 16. Հանդիսեք ջահերը	26
✓ 17. Բանվորները	28
18. Փոսք ի բարձունս	30
19. Մե չղթաներ	31
20. Յերջանիկը	32
21. Հասա՛ջ անվեհեր	34
22. Տրտունջ	35
23. Կեցցեն շարքերը	36
24. Թող մեանենք ողտավով	37
25. Յերկրի ձայնը	38
26. Յես	40
27. Գեղջիկուհու մորմուքը	41
28. Աչուն	42
29. Արծիվը	43
30. Ամենքին	45
31. Հաղապատկերներ	47

✓ 32. Հե՛տ տար քո խաչը	48
33. Կալանավորի յերգը	52
34. Վա՛յ ձեզ, վախկտաներ	54
35. Գոթանի յերգը	55
36. Մահն ե զերպանց	57
37. Մի՛ Լար	58
38. Վա՛չ վախ, վա՛չ Լքում	59
39. Վաղջույն քեզ	60
40. Դարբնի յերգը	61
41. Փա՛ռք մեզ	62
42. Աստղակիր	64

Տեխ. խմբակեր՝ Ան. Գառապրյան
Սրբազրեհներ՝ Հ. Մանուկյան և Վ. Ավագյան

Գլավխիսի լիպակ՝ Վ—1140. Հրատ. №5073.
Պատվեր 835. Տիբաթ 3000
Թուղթ 64X92. Տղադր. 4 մամ.
Մեկ մամ. 36480 նիշ.
Հանձնված է տրտադրության 9 սեպտեմբերի
1939 թ.
Ստորադրված է տղադրության համար 19
նոյեմբ. 1939 թ.
Պետհրատի I տղարան, Յերեվան, Լենինի 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0349729

36702